

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Полтавець Андрій Анатолійович - здобувач Донецького юридичного інституту МВС України

У статті проаналізовано нормативно-правове забезпечення функціонування військово-цивільних адміністрацій. Встановлено, що до законодавства, що регулює адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій відноситься: а) Конституція України; б) закони України; в) нормативно-правові акти, прийняті вищими органами державної влади. Розкрито зміст Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», мета утворення яких полягає у виконанні повноважень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції. З'ясовано роль військово-цивільних адміністрацій в механізмі державного управління, які виступають провідними суб'єктами забезпечення національної безпеки в районі проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил.

Ключові слова: військово-цивільні адміністрації, нормативно-правове забезпечення, законодавство, адміністративно-правовий статус, Конституція України, операція об'єднаних сил, антитерористична операція.

В статье проанализировано нормативно-правовое обеспечение функционирования военно-гражданских администраций. Установлено, что к законодательству, регулирующему административно-правовой статус военно-гражданских администраций относится: а) Конституция Украины; б) законы Украины; в) нормативно-правовые акты, принятые высшими органами государственной власти. Констатируется, что конституционные нормы, регулирующие административно-правовой статус военно-гражданских администраций не отличаются системностью и целевой направленностью. В Конституции Украины вообще отсутствуют нормы, регулирующие вопросы образования и функционирования местных органов государственной власти с элементами военной организации управления. Анализ положений Конституции позволяет сделать вывод, что все нормы, которые косвенно определяют порядок функционирования указанных государственных органов можно условно разделить на общие и специальные. Причем специальные нормы связаны с наделением высших органов государственной власти полномочиями в сфере обеспечения национальной безопасности. Раскрыто содержание Закона Украины «О военно-гражданских администрациях», цель образования которых заключается в выполнении полномочий местных органов исполнительной власти, органов местного самоуправления в районе отражения вооруженной агрессии Российской Федерации, в частности в районе проведения антитеррористической операции. Указанный закон определяет административно-правовой статус государственных органов. В то же время, нормы упомянутого законодательного акта находятся в тесном взаимодействии с положениями других законов Украины и подзаконных нормативно-правовых актов, без учета которых невозможно проводить комплексное исследование законодательного регулирования административно-правового статуса этих государственных институтов. Выяснена роль военно-гражданских администраций в механизме государственного управления, которые выступают в качестве ведущих субъектов обеспечения национальной безопасности в районе проведения антитеррористической операции и операции объединенных сил.

Ключевые слова: военно-гражданские администрации, нормативно-правовое обеспечение, законодательство, административно-правовой статус, Конституция Украины, операция объединенных сил, антитеррористическая операция.

The article analyzes the normative-legal support for the functioning of military-civilian administrations. It was established that the legislation regulating the administrative and legal status of military-civilian administrations includes: a) the Constitution of Ukraine; b) the laws of Ukraine; c) normative acts adopted by the supreme bodies of state power. The content of the Law of Ukraine "On military-civilian administrations" is clarified, the purpose of which is to fulfill the powers of local bodies of executive power and local self-government in the area of repression of armed aggression of the Russian Federation, in particular in the area of the anti-terrorist operation. The role of military and civilian administrations in the mechanism of public administration, which are the leading subjects of ensuring national security in the area of carrying out the antiterrorist operation and the operation of the united forces, is elucidated.

Key words: military-civilian administrations, normative-legal support, legislation, administrative-legal status, the Constitution of Ukraine, operation of united forces, anti-terrorist operation.

Актуальність теми дослідження

Початковий етап процесу формування законодавчого підґрунтя інституту військово-цивільних адміністрацій пов'язаний із прийняттям базового законодавчого акту, що регулює діяльність ВЦА – Закону України «Про військово-цивільні адміністрації». Для сучасного етапу державотворення військово-цивільні адміністрації – новий інститут публічного управління. Його виникнення обумовлено складною воєнно-політичною обстановкою, в якій опинилась наша країна, починаючи з 2014 року. Відповідно й формування законодавчої бази, що регулює адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій відбувалося через вирішення багатьох проблемних питань як організаційного, так і юридичного характеру. Президент України П. Порошенко, у своєму щорічному посланні до Верховної Ради України зазначає, що в процесі утворення військово-цивільних адміністрацій в Донецькій і Луганській областях «нові для України виклики поставили питання щодо оперативної адаптації системи управління цими територіями до виконання невластивих раніше функцій» [1, с. 219].

Водночас, жваві дискусії серед науковців у галузі права викликає питання щодо нормативно-правового забезпечення функціонування військово-цивільних адміністрацій. Відтак, спробуємо дослідити це питання більш докладно.

Стан дослідження

Підґрунтям для вказаного дослідження стали праці провідних учених-адміністративістів, а саме: В.Б. Авер'янова, М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, В. М. Бевзенка, А. І.

Берлача, Ю. П. Битяка, І. П. Голосніченка, В. Г. Гриценко, П. В. Діхтієвського, Є.В. Додіна, В. В. Зуй, С. В. Ківалова, В. В. Коваленка, Т. О. Коломoeць, В.К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, Д. М. Лук'янця, Д.В. Лученка, П.С. Лютікова, Р. С. Мельника, О. І. Остапенка, Д.В. Приймаченка, О.Ф. Скаун, В. П. Тимошука, Х. П. Ярмакі та ін.

У той же час, у працях зазначених науковців недостатньо вивченим залишається питання щодо нормативно-правового забезпечення функціонування військово-цивільних адміністрацій.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей нормативно-правового забезпечення функціонування військово-цивільних адміністрацій та виробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо покращення національного законодавства у згаданій сфері суспільних відносин.

Виклад основних положень

До законодавства, що регулює адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій в сучасних умовах пропонуємо віднести: а) Конституцію України; б) закони України; в) нормативно-правові акти, прийняті вищими органами державної влади (постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, укази та розпорядження Президента України, постанови Верховної Ради України).

Зауважимо, що конституційні норми, що регулюють адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій не відрізняються системністю та цільовою спрямованістю. Більше того, у Конституції України взагалі відсутні норми, що регулюють питан-

ня утворення й функціонування місцевих органів державної влади з елементами військової організації управління. Аналіз положень Конституції дозволяє дійти висновку, що всі норми, які опосередковано визначають порядок функціонування зазначених державних органів можна умовно розподілити на загальні та спеціальні. Причому спеціальні норми пов'язані із наділенням вищих органів державної влади повноваженнями у сфері забезпечення національної безпеки.

Серед загальних норм необхідно виділити положення, зазначені у статті 2 Конституції, згідно з якою суверенітет України поширюється на всю її територію. Цим положенням закріплюється й цілісність та недоторканість території України в межах існуючого кордону.

Аналізуючи уявлення про державний суверенітет можна зробити висновок, що загальний зміст цього поняття у переважній більшості випадків, з одного боку, передбачає верховенство державної влади всередині країни, а з іншого – асоціюється з незалежністю державної влади у взаєминах з іншими суверенними утвореннями.

Сучасна українська система державного устрою, пов'язана із встановленням специфічних форм державного управління в окремих районах Донецької та Луганської областей. Зазначені форми являють собою зовнішнє вираження напрямків реалізації державного управління, яке проявляється у поєднанні військово-цивільними адміністраціями функцій виконавчих та представницьких органів влади. Відтак, принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу й судову, закріплений у статті 6 Конституції, у національній правовій системі набуває особливих рис та породжує теоретичні та практичні проблеми, властиві для даної публічно-правової інституції. Вважаємо, що основоположні принципи побудови зазначених державних органів із специфічною організацією військового управління повинні бути закріплені на конституційному рівні.

Серед основоположних принципів Конституції, у сфері забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності спрямовані й положення статті 17, яка закріплює

обов'язок всього українського народу захищати суверенітет, територіальну цілісність держави, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. На сучасному етапі державотворення питання територіальної цілісності та забезпечення державної безпеки набувають особливої актуальності. Враховуючи триваючу російську агресію на Сході України, система органів державного управління вимагає створення ефективних механізмів захисту територіальної цілісності та суверенітету.

В цьому контексті адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій передбачає відносну централізацію державного управління, шляхом поєднання виконавчих та представницьких функцій державної влади, що справедливо обумовлено проведенням операції об'єднаних сил в Донецькій і Луганській областях.

У той же час, О. В. Анпілогов, характеризуючи сучасне правове положення органів місцевого самоврядування як провідних суб'єктів процесу децентралізації в Україні, справедливо зазначає, що їхній конституційно-правовий статус не передбачає їхню організаційну належність до системи органів державної влади, хоча органи місцевого самоврядування реалізують функції, делеговані державою [2, с. 51]. Таким чином, питання про наділення військово-цивільних адміністрацій, які виступають у якості державних органів, функціями та повноваженнями органів місцевого самоврядування потребує конституційно-правового врегулювання.

Спеціальні конституційно-правові норми спрямовані на встановлення компетенції вищих органів державної влади у сфері забезпечення національної безпеки. Слід зазначити, що термін «національна безпека» використовується в Конституції України у якості базового, а державна, екологічна, інформаційна, громадська та інші види національної безпеки використовуються у якості її складових. Такий підхід, за твердженням В.М. Рідкоуса, використовується у багатьох Конституціях країн СНД [3, с. 57].

Враховуючи складну організаційну структуру військово-цивільних адміністрацій, яка передбачає поєднання в одному державному

органі представницьких, виконавчих та правоохоронних функцій, специфіка їх адміністративно-правового статусу полягає у одночасному підпорядкуванні одразу трьом вищим органам державної влади. Так, відповідно до статті 106 Конституції Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави (п.1 ч.1 ст. 106) та здійснює керівництво у сферах національної безпеки і оборони держави (п.17 ч.1 ст. 106). Реалізація зазначених президентських функцій проявляється у наділенні гаранта Конституції повноваженнями щодо: а) утворення військово-цивільних адміністрацій та призначення їх голів, відповідно до ч.1 ст.3 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»; б) затвердження переліку посад у військово-цивільних адміністраціях, визначених ч.6 ст.3 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» за поданням керівника Антитерористичного центру при СБУ, а в разі утворення військово-цивільних адміністрацій для виконання повноважень відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях – за поданням Командувача об'єднаних сил; в) ліквідації військово-цивільних адміністрацій, відповідно до ч.11 ст.3 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» [4].

Кабінет Міністрів України, відповідно до п.7 ч.1 ст.116 Конституції здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю. Вищий орган в системі органів виконавчої влади здійснює керівництво військово-цивільними адміністраціями в частині, що стосується виконання повноважень обласними та районними державними адміністраціями. Відповідно до ч.6 ст. 118 Конституції місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

В. О. Сахно у цьому контексті зазначає, що система органів виконавчої влади в Україні має вертикальне підпорядкування, відповідно до якого нижчі органи і посадові особи підпорядковуються вищим. Дана модель

управління дозволяє реалізовувати в середині такої системи державні управлінські функції та забезпечувати виконання рішень парламенту і глави держави [5, с. 24-26]. У той же час, за твердженням П. П. Погиби, модель публічного адміністрування, що використовується в Україні на територіальному рівні, характеризується численними внутрішніми суперечностями та неузгодженістю, організаційним та функціональним дуалізмом, що проявляється, з одного боку, у надмірно широкій компетенції місцевих державних адміністрацій без їх відповідного організаційного забезпечення, а з іншого, – в дублюванні місцевими державними адміністраціями повноважень територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади і навпаки [6, с. 37]. Такий висновок підтверджує й С.Г. Давтян, який зазначає, що конкуруюча компетенція призводить до латентного протистояння управлінських структур різних рівнів, а іноді й до адміністративних конфліктів. Унаслідок цього місцеві державні адміністрації не повною мірою виконують свою основну функцію – забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку відповідних територій, а територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади сповна не враховують інтереси регіонів [7, с. 1].

Повністю погоджуючись із висновками вищевказаних учених, мусимо зазначити, що Закон України «Про Кабінет Міністрів України» також не містить положень, що регулюють відносини з військово-цивільними адміністраціями, зосереджуючись у статті 23 виключно на відносинах з місцевими державними адміністраціями. У той же час, специфічні повноваження КМУ у якості вищестоячого органу державної влади по відношенню до військово-цивільних адміністрацій чинним законодавством не врегульовані.

Таким чином, пропонуємо доповнити Закон України «Про Кабінет Міністрів України» статтею 23-1 «Повноваження Кабінету Міністрів України у відносинах з військово-цивільними адміністраціями», у якій передбачити повноваження вищого виконавчого органу державної влади в частині заслуховування звітів військово-цивільних адміністрацій за

результатами виконання наступних функцій: а) забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб; б) забезпечення законності та правопорядку в районі проведення АТО; в) забезпечення заходів, пов'язаних з наслідками проведення АТО на території відповідної області; г) забезпечення захисту населення і територій в результаті збройної агресії.

Підпорядкування військово-цивільних адміністрацій Верховній Раді України проявляється в питаннях реалізації військово-цивільних відносин.

Як вже зазначалось, військово-цивільні адміністрації виступають в ролі одного з провідних суб'єктів забезпечення національної безпеки в районі проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил. Такий висновок підтверджується й метою їх утворення, яка зазначена у статті 1 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» та полягає у виконанні повноважень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції [4]. Крім того, стаття 4 Закону України «Про основи національної безпеки» закріплює перелік суб'єктів її забезпечення, до яких належать і місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, функції яких у деяких районах Донецької та Луганської областей виконують військово-цивільні адміністрації [8].

У цьому контексті Верховна Рада України наділена виключним правом встановлення законодавчих основ забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України. Наприклад, у п.17 ст.92 Конституції України прямо зазначено, що виключно законами України встановлюються основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку. При цьому, Верховна Рада України наділена правом затверджувати загальну структуру, чисельність, визначати функції Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України [9]. За справедливим твердженням В. О. Антонова, на кожному відрізку часу оцін-

ка потенційних загроз і ступеня їх небезпеки для національних інтересів України є пріоритетним напрямом діяльності саме Верховної Ради України [10, 59-61]. Враховуючи складну військово-політичну обстановку, пов'язану із анексією РФ частини території України, діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз, у тому числі територіальній цілісності України, безпеці її прикордонного простору [8].

Таким чином, правом встановлювати законодавчі основи забезпечення територіальної цілісності наділена виключно Верховна Рада України. В. С. Журавський, В. О. Серьогін та О. Н. Ярмиш у своїй праці зазначають, що Верховна Рада займає провідне місце серед вищих органів державної влади, у першу чергу, завдяки своїм законодавчим повноваженням, а також в якості центральної ланки політичної системи України, визначаючи основні засади внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави [11, с. 17].

Серед законодавчих актів України першорядне місце в діяльності військово-цивільних адміністрацій посідає Закон України «Про військово-цивільні адміністрації», який визначає адміністративно-правовий статус цих державних органів. У той же час, норми згаданого законодавчого акту знаходяться у тісній взаємодії із положеннями інших законів України та підзаконних нормативно-правових актів, без врахування яких неможливо проводити комплексне дослідження законодавчого регулювання адміністративно-правового статусу цих державних інституцій.

Перш за все пропонуємо звернути увагу на положення статті 2 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», яка встановлює правову основу діяльності ВЦА. У даному випадку вважаємо, що термін «діяльність» взаємопов'язаний із адміністративно-правовим статусом військово-цивільних адміністрацій, оскільки діяльність будь-якого державного органу спрямована на реалізацію його компетенції, яка виступає у якості основи адміністративно-правового статусу. Саме в компетенції, за твердженням Ю.М. Козлова,

закріплюються завдання, функції, права та обов'язки, форми і методи діяльності державних органів [12, с. 92].

Отже, правовою основою діяльності військово-цивільних є Конституція України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» та інші видані відповідно до них нормативно-правові акти. У цьому зв'язку В. Шевченко дещо конкретизує перелік законодавчих актів, що регулюють адміністративно-правовий статус ВЦА та доповнює його: Законами України «Про Службу безпеки України», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», Положенням про антитерористичний центр при СБУ, а також Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [13, с. 197].

Наприклад, у статті 1 Закону України «Про службу безпеки України» наголошується на функціональній спрямованості СБУ у якості державного правоохоронного органу, що забезпечує державну безпеку [14]. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» спрямований на боротьбу з цим небезпечним явищем та визначає правові та організаційні основи боротьби з тероризмом [15]. Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» не справляє безпосереднього регулюючого впливу на адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій, у той же час створює правову основу для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення операції об'єднаних сил, та осіб, які проживають у зоні проведення операції об'єднаних сил переселилися з неї під час її проведення [16], Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» створює передумови щодо політичної, економічної та соціальної інтеграції окремих районів Донецької та Луганської областей до національної правової системи та визначає повноваження

об'єднаного оперативного штабу стосовно спрямування, координації та контролю за діяльністю військово-цивільних адміністрацій [17]. Відповідно до Положення про антитерористичний центр при СБУ метою його створення є координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні [18].

Висновки

Як бачимо із наведеного переліку, усі зазначені законодавчі акти мають яскраво виражений правоохоронний зміст, причому функціонально спрямований на забезпечення державної безпеки та протидії тероризму. Така особливість законодавчого регулювання діяльності військово-цивільних адміністрацій вплинула й на змістовне наповнення їх повноважень, «спрямованих на забезпечення функціонування Збройних сил України та оперативного і повноцінного виконання завдань в межах АТО» [13, с. 203].

У той же час, не викликає сумніву, що зміст статті 2 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» є неповним, оскільки не враховує тих законодавчих актів, які регулюють діяльність місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Такий висновок підтверджується й змістом повноважень, якими наділені вищевказані органи влади. В інших сферах державного управління, – зазначає В. Шевченко, – військово-цивільні адміністрації покликані реалізовувати функції, що виконують органи державного управління на регіональному рівні, а також органи місцевого самоврядування в тих територіальних громадах, які опинилися в зоні проведення АТО [13, с. 203].

Дійсно, в ч.3 ст.1 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» вказано, що місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою [19].

Зміст цього положення цілком узгоджується з ч.1 ст.1 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», відповідно до якої ВЦА утворюються як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління з метою забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції, що не має на меті зміни та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування. Крім того, ч.2 ст.4 цього Закону передбачає виконання військово-цивільними адміністраціями населених пунктів делегованих повноважень органів виконавчої влади, наданих органам місцевого самоврядування законами України.

Разом з тим, не можна однозначно стверджувати про повну тотожність законодавчого регулювання адміністративно-правового статусу місцевих державних адміністрацій та військово-цивільних адміністрацій, в частині визначення завдань їхньої діяльності. На значущості й важливості завдань в діяльності органів публічної адміністрації наголошує й провідний учений в галузі адміністративного права, професор В. Б. Авер'янов [20, с. 247-248].

Таким чином, пропонуємо внести зміни до Указів Президента України від 04.04.2016 № 125/2016 «Питання припинення повноважень деяких військово-цивільних адміністрацій» та від 24.12.2015 № 719/2015 «Про припинення діяльності деяких військово-цивільних адміністрацій» в частині зміни їх назв, а саме:

а) назву Указу Президента України від 04.04.2016 № 125/2016 викласти в наступній редакції: «Питання ліквідації деяких військово-цивільних адміністрацій»;

б) назву Указу Президента України від 24.12.2015 № 719/2015 викласти в наступній редакції: «Про ліквідацію деяких військово-цивільних адміністрацій».

Література

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє

становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.

2. Анпілогов О.В. Актуальні питання реформи територіальної компетенції і владоспроможності громад // О.В. Анпілогов / Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – №21. – С. 50-52.

3. Редкоус В.М. Основные направления использования термина «безопасность» в конституциях государств – участников СНГ // Вестник РУДН. Серия Юридические науки. – 2009. – №1. – С. 57-63.

4. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 р. № 141-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 87.

5. Сахно В.О. Адміністративно-правові засади діяльності місцевих державних адміністрацій: дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Сахно Валентина Олександрівна. – Сумський державний університет, 2014. – 179 с.

6. Погиба П.П. Адміністративно-правовий статус місцевих державних адміністрацій в Україні: дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Погиба Павло Павлович. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – 202 с.

7. Давтян С. Г. Механізми взаємодії місцевих державних адміністрацій та територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади: автореф. дис... канд. наук з держ. управ. : 25.00.02 / Давтян Степан Гургенович. – О., 2008. – 18 с.

8. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

9. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

10. Антонов В.О. Проблеми визначення пріоритетних напрямків конституційного забезпечення національної безпеки української держави в умовах сучасних викликів та загроз / Антонов В.О. // Держава і право : зб. наук, праць. Юрид. і політ. науки / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2014. -№65.- С. 59-65.

11. Журавський В.С., Серьогін В.О., Ярмиш О.Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 672 с.
12. Козлов Ю. М. Административные правоотношения. – М. : Юрид. лит., 1975. – 184 с.
13. Шевченко В. Адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій / В. Шевченко // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – №4. – 2016. – С. 196-206.
14. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
15. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.
16. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції: Закон України від 02.09.2014 № 1669-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 44. – Ст. 2040.
17. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 10. – Ст. 54.
18. Про Антитерористичний центр: Указ Президента України від 11.12.1998 № 1343/98 // Офіційний вісник України – 2010. – № 7. – Стор. 34. – Ст. 300.
19. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20. – Ст. 190.
20. Виконавча влада і адміністративне право / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. – К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. – 668 с.

